

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בהלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

הנאה מצחצוח נעלים על ידי גוי בשבת

יש בזה משום איסור ממרח. ועוד יש איסור ממרח כאשר לאחר הנחת המשחה על הנעל מורחים אותה באופן שווה על כל הנעל. (תפארת ישראל כלכלת שבת-מלאכת ממח, ערוך השלחן סימן שכו סעיף ד, משנ"ב שם ס"ק טז ובשער הציון שם ס"ק יז).

ב. מלאכת ממח - בנוסף אם לאחר המריחה בשווה על כל הנעל ויבושה, משייפים את המשחה במברשת או במטלית כדי להחליקה, ובזה המשחה מבריקה את מראה הנעל. (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שש"כ פרק טו הערה קלה).

ג. מלאכת מעבד - במשחת נעלים יש חומרים המשפרים את איכות העור, ובנעל חדשה ויש אומרים שגם בנעל ישנה, הדבר אסור מחמת מלאכת מעבד. (משנ"ב שם ס"ק יב).

ד. מלאכת צובע - משחה שיש בה הוספת צבע לנעל, או אפילו אין הוספה של צבע אבל השמן מבריק ומחיה את הצבע הקודם, גם זה בכלל איסור צובע. (וכמבואר במשנ"ב שם ס"ק יב). ואפילו בהברקה על ידי מטלית לחוד, תוספת הברק בעצמה נחשבת גם היא לצביעה. (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שש"כ פרק יד הערה קס, והו"ד בארחות שבת פרק טו הערה נע).

ה. מלאכת מלבן - רבי חיים זוננפלד פנה בשאלה לחכמי התורה (תורת חיים סימן לח) האם אחרי שמקפדים מאוד על שחרות הנעלים, יש איסור מלבן בהסרת האבק מהנעלים גם כאשר אינו מצחצח במברשת או במשחה, והניח הדבר הצ"ע. אולם בערוך השלחן (סימן שכו סעיף ד) כתב כי כל מין צחצוח אסור בנעל אפילו בלא משחה, מלבד להוריד אבק בידיו או במטלית. וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה (פרק טו סעיף ז). ובשבט הלוי (ח"ה סימן לו) כתב שלא מבעי לנער את הרגל מאבק

המשך בעמ' ב'

התארחתי בשבת האחרונה בבית מלון בו היה עובד גוי שתפקידו לצחצח את נעלי האורחים. שירות זה ניתן חינם אין כסף לכל אורחי המלון אשר מניחים את הנעלים לצורך כך מחוץ לחדר. אני לא ידעתי מכך וכאשר ראיתי שכל האנשים מניחים את הנעלים מחוץ לחדר, חשבתי שהדבר נעשה כדי שלא ללכלך את השטיחים שבחדרים, ולכן הנחתי את המנעלים מחוץ לחדר, כאשר קמתי בבוקר ראיתי שנעלי מצוחצחות.

שאלתי היא, האם אני יכולה להמשיך וללכת בנעלים אלו בשבת, או שאולי הדין בזה כמו בבישול שאם נכרי מבשל בעבורי אסור לאכול מהמאכל בשבת?

תשובת מורינו הרב שליט"א:

אסור לצחצח נעלים בשבת, והמצחצח מנעליו בשבת עשוי לעבור על מלאכות רבות. בבתי מלון שהדבר נהוג שעובד גוי מצחצח את הנעלים, יש להזהר מאד שלא להניח בשבת את המנעלים מחוץ לחדר, כי מאחר שהדבר נהוג, הרי הנחת המנעלים היא כאמירה מפורשת לעכו"ם לצחצח המנעלים, שהרי השירות כולו במחיר, ואם הנכרי צחצח את המנעלים בשבת לצורך ישראל לאחר שהישראל השאיר זאת שם בעבורו, אסור ללכת במנעלים אלה בשבת עד מוצאי שבת בכדי שיעור זמן צחצוח המנעלים. אך בנידון דידן שהשאלת הנעלים הייתה רק מטעמי דרך ארץ כדי שלא ללכלך את השטיחים שבחדר, אין בכך הגוי לאסור את השימוש בנעלים אם היו ראויים לשימוש גם קודם לכן.

בצחצוח נעלים עשויים להיות איסורים שונים

א. איסור ממרח - באופן שיש סדקים בעור והמשחה עבה וממלאת את הסדקים,

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

יתור על מנהג בקשר התפילין בשביל טיול שנתי

הטיול השנתי של כיתות ח' יוצא השנה בשעה מאוד מוקדמת. התפילין שלי בתיקון וגם אבא שלי מתפלל בנץ החמה בכולל אשמורת בעיר סמוכה ולכן לא אוכל להניח בבוקר את התפילין שלו, היות

שאני מבני ספרד, שאלתי האם אוכל להניח תפילין של חבר אשכנזי? (כנראה נחזור לפני השקיעה אבל לא בטוח).
ת. בן ספרד יכול לברך על תפילין בכתב אשכנזי, ואם ימצא אחר כך תפילין כמנהג בני ספרד יניחם שוב בברכה?.

אדם שהחל להשתמש בכובע רק בתפילות, האם נחשב בגד המיוחד לתפילה

לאחרונה התחלתי לעבוד בעבודת כפיים קשה שלא מאפשרת לעבוד עם חליפה. בפועל, יוצא

שהחליפה והמגבעת של יום חול משמשים אותי רק בשעת התפילה. האם אסור להיכנס איתם לבית הכסא?

ת. בפוסקים מובא על טלית או קיטל שאין להיכנס איתם לבית הכסא³, כמו כן אבנט - 'גארטעל', שאלו הם בגדים המיוחדים רק לתורה ותפילה, אבל כובע וחליפה אינם בגדי המיוחד רק לתורה ותפילה, כמו כן לגבי 'שטריימל' בשבת שחובשים אותו כל השבת אף שלא בשעת התפילה, מותר להיכנס אתו לבית הכסא. ונראה שאף מי שיש לו

המשך בעמ' ב'

(סימן כא סק"ג) משום ביוזן הבגד כמו שאמרו בגמרא (שבת קיד.) בגדים שבישל להם קדירה לרבו אל ימוזג בהם את כוס לרבו. ובשו"ת משנה הלכות (ח"א סי' כג) כתב שכן הוא לעניין 'גארטעל' שהוא בגד מיוחד לתפילה. ובשו"ת משנת יוסף (ח"ט סי' כ) כתב שנהוג לעלמא להוריד הכובע בהיכנס לבית הכסא, ועל פי הלכה אין שום מקור לזה. ויש מקפידים שלא להוריד משום אימתא דשמיא שזה טעם כינוי הראש (שבת קנ"ג), ואדרבה מקרעסטרי היה חבוש בשמירה ויר"ש יתירה שלא יתגרו בו ח"ו החיצונים, והביא שהרה"ק מהר"א מבזעלזא נהג להיכנס עם השטריימל לבית הכסא. כמו כן השואל שם הביא עדות שהרה"ק רבי ישעיה מקרעסטרי היה חבוש בשטריימל בבית הכסא וכן נהג רבו בעל הא"ק פרי תבואה. ובספר חסידים (סי' תשע"ה המובא בא"ד שם סק"ג) כתב: שאול המלך כשעשה צרכיו לא היה המנטי"ל תחתיו, לכן יש כשעשים צרכיהם בביהכ"ס פושטין את המקטור"ן וכו'. וכו"ה באור צדיקים (פ"ג) קודם שנכנס לביהכ"ס יפשט מעליו המיקטור"ן שהוא מיוחד לילך בו לביהכ"ס, וכו"כ בכה"ח (שם סק"ד).

ואם שינה התפילין פסולות, ויש סופרים אשכנזים רבים שאינם עושים כן וממילא פרשיותיהם פסולות לספרדים. ושלא כדעת הט"ז (סי' לב סק"ז) שכתב לצאת ידי חובת הרא"ש ג"כ, שיניח בסוף והיה אם שמוע יתחיל ג"כ באופן שיניח ריוח פחות משיעור ט' אותיות ובצירוף הריח שנסאר בסוף הפרשה הקודמת הרי כאן פרשה סתומה, ולבני ספרד תפילין כאלו פסולות והברכה לבטלה.

2. ראה שו"ע (סימן כ"ה ס"ב) שבכל פעם שמניח צריך לברך, ועיי"ש דעת רמ"א, ובמשנ"ב (סק"ד) בשם הש"ח. אמנם בני ספרד הנוהגים כדעת השו"ע יברכו. [ומילתא אגב אורחא קמ"ל, שהחכם עיניו בראשו, ויסדר לעצמו שיהיה בידי תפילין ולא יותר על שום מנהג בגלל היותו נדרש לנסוע לטויל].

3. במשנה ברורה (סימן כ"ה ס"ק ד) הביא בשם הט"ז שאין להיכנס בטלית גדול לבית הכסא, והוסיף כמו כן לגבי קיטל שההולכים ביה"כ ליפנות ומלוכשים בקיטל צריך שיפשטו הקיטל כיון שבגד זה מיוחד רק להתפלל. והטעם כתב בט"ז

אל תטוש תורת אמך' (משלי א. ח). וכ"כ בשו"ת יביע אומר (חלק ט אורח חיים סימן צד) בשם ספר בית מנוחה (בדני הפסד צורת האותיות אות עז), שכן מעשים בכל יום שחכמי הספרדים עולים לקרות בתורה בס"ת של האשכנזים ומברכים עליהם, וכן רבני האשכנזים עולים לס"ת אצל הספרדים, וע"פ זה אם אין לספרדי תפילין אלא בכתב אשכנזי יניחם בברכה, מאחר שכשרים הם גם לנו הספרדים. וכן עיקר בין בתפילין בין בס"ת. וכן בשדי חמד (מ"ג נ"ט סי' טז אות יא) ומצטער הייתי על בני עירנו שהם ספרדים כתב: מנהגיהם, אך כולם מניחים תפילין בכתב אשכנזי, וכו'. עד שנת התר"ל שנפגשתי עם גאון עוזינו מהרה"ח פונטריומילי בעל פתח הדביר, ומדי דברי עמו בזה כה הראני מ"ש בספר בית מנוחה שחזר בו מ"מ בספר בית עובד, והעלה להניחם בברכה. ובספר ילקוט יוסף (אורח סי' ב) כתב שצריך לדקדק שהפרשיות שנכתבו על ידי סופרים אשכנזים נעשו כדת וכדין על פי דעת השלחן ערוך (סי' לב ס"ו) שיעשה כל פרשיותיה פתוחות חוץ מפרשת והיה אם שמוע שצריך לעשותה סתומה

1. בשערי תשובה (סימן לו סק"א) הביא מהחיד"א שכתב בספרו 'ברכי יוסף' בשם מהר"מ בן חביב ומהר"י מולכו שתפילין מכתב אשכנזי שיש שינוי בצורת אותיות באשורית בין בני אשכנז לבני ספרד, התפילין מכתב אשכנזים פסולים לספרדים. אולם הנוודע ביהודה (מהדק"י י"ד סי' פ ובית אריכות שם סי' קעט, והמשנה ברורה שם סק"ה רמז עליו) כתב בפשיטות להכשיר כתב ספרדי הנקרא 'זועליש', וכן מהר"ש קלוגר בספרו קנאת סופרים (סי' קכא) להכשיר לבני אשכנז כתב ספרדי. ובשו"ת באר משה (ח"ה סי' נג) כתב שמצא שהחיד"א חזר בו שבספרו לדוד אמת (סי' יז אות ה) כתב בשם מהר"ח ויטאל (ספר הכוונות סוף דרוש ב בנין התפילין דף ח ע"ד) ששני הכתבים - הספרדי והאשכנזי יש להם סמך בסתרי תורה והכל אחד ומותר לעשות של זה בזה ולקרות לכתחילה. על כן העלה לפי זה שכן ספרדי שאין לו תפילין ומוצא תפילין של אשכנזי או להיפך, יכולים שניהם להניח את התפילין אף שלא לפי מנהג אבותיהם ובברכה. ולכתחילה בן אשכנזי יחפש אחר תפילין אשכנזי וכן ספרדי אחר תפילין כתב ספרדי משום

כובע מיוחד לתפילתו⁴, כל שאין זה מין מלבד שמייוחד לתפילה אין בכך משום בזיון בגד המיוחד לתפילה. אך אם מקפיד שלא להשתמש בו רק לתפילה בלבד, יש להחמיר⁵.

החזרת כיסוי של מאוורר שנפל

בשבת היינו בצימר בצפון הארץ, בצימר היה מאוורר רצפה על עמוד שרק בשבת עצמה שמנו לב שהכיסוי שלו מונח על הרצפה. לא רצינו שהילד הקטן ישחק במכסה הזה וכמובן שלא ינעץ דברים בלהבי המאוורר. האם הכיסוי מוקצה? או שהיה מותר לנו להחזיר אותו למקומו (הוא מתחבר על ידי קליפסים ממתכת שמונחים בו ומתלבשים) על מסגרת הרשת האחורית של המאוורר?

ת. כאשר המאוורר פועל, הכיסוי אינו מוקצה ומותר לטלטלו⁶. לעניין אם מותר לחבר את הכיסוי למאוורר, למעשה יש להחמיר שלא לחברו, ראו הערה⁷.

חימם פיצה במיקרוגל בשרי

חיממנו בטעות במיקרוגל בשרי פיצה חלבית, מה דין הפיצה והמיקרוגל?

4 ולכאורה יש ללמוד בזה (הן לקולא והן לחומרא) מדיון קיטל המבואר במשנה ברורה (סימן כא ס"ק יד) שאין ליכנס בו לבית הכסא כיון שהוא בגד המיוחד לתפילה. לחומרא - שאע"פ שמשמש בו גם כביל הסדר ובראש השנה בסעודה, עדיין נחשב מיוחד לתפילה, ואם כן גם כובע וחליפה שלובש אותם הם לכבוד אירועים, אך עיקר השימוש בהם לתפילה יהיו נחשבים בגדים מיוחדים לתפילה. לקולא - שיש ללמוד שהדבר תלוי בסוג הבגד, ואשר סוג הבגד הוא בגד סתמי שהעולם משתמש בו לכל שימוש אלא שפלוגי משתמש בו בתפילה אין זה נחשב בזיון.

5 מעשה נפלא שכתב הגאון רבי אריה מרדכי רבינוביץ' הרב מקארו' ומבני ברק, ששמע מאביו הרה"צ רבי יעקב אהרן מאוסטרווא, ששמע ממודו הרה"ק רבי אברהם מפוריסוב ז"ל, בן הרה"ק רבי יהושע אשר מפוריסוב בן 'יהודי קדוש' מפרשיסחא: האחים הקדושים הרה"ק הרבי רבי אלימלך מליז'נסק ורה"ק הרבי רבי זושא מאניפול, היו דורשים ומבררים בעצמם ביורו אחר ביורו, על אותה קדושה יתירה שהרגישו בשבת קודש, האם קדושה מקורית מהנוגעים החיצוניים היתירה קדושת היום, או שמא חס ושולם אין זה אלא דמיון בעלמא, לאחר שעשו הכנות רבות קודם השבת ועל שום המעשים החיצוניים המשוניים בבת מבימות החול. נמנו וגמרו לבחון את עצמם וקבעו יום אחד מימות החול, לקראתו הכינו את עצמם בסילוקי סכסוד הכנותיהם הקבוע ליום השבת, וכאשר באו אותו יום, עשו כל מעשיהם כמעשיהם בשבת, דיינו, בתפילה הוסיפו את סדר 'קבלת שבת', ואכלו סעודות שבת בזמירות ותשבחות כמנהגם בשבת, וכל אורחם ורובעם היה כמו שאמרו 'לא יהא דיבורך של שבת כדיבורך בחול', ועל זה הדרך התנהגו באותו היום עד שכל הליכותיהם היו כשל שבת ממש. ובזאת בחנו את עצמם, אם ביום זה לא ירגישו התעוררות כבימים השבת האמיתית, אות הוא שהרגשת קדושת השבת נכונה היא ואמיתית. ומשם ראינו, שיבמות החול אין הם מרגישים כזאת, על אף כל ההכנות והעבודות כבשבת עצמה. אך, באם ירגישו ביום חול את ההתעוררות כאשר באמנה אתם מדי שבת בשבת, יהיה המעשה ראייה לטוהר את כל הרגיש הקודש שהמה חשים בשבת, כי אינא מילתא למפרע שאפילו בימות החול יכולים לבוא להתרוממות הרוח והנפש שיש להם בשבת. כך הוה, ולדאבון לבם של האחים הקדושים, ידעו והרגישו שאף ביום חול באים הם להתרוממות הנפש ומרגישים הם בעצמם את

ת. לגבי הפיצה, אם המיקרוגל 'בן יומו' [שהתחמם בו בשר באותו יום], הפיצה אסורה באכילה. אם אינו בן יומו, בדיעבד, הפיצה מותרת באכילה, בתנאי שהמיקרוגל היה נקי. לגבי המיקרוגל: צריך להכשירו, מאחר ויש אדם שמתפזרים במיקרוגל ויש בליעות של אדים בדפנות המיקרוגל⁸.

תלה שלט 'ברוך השב' ובא גנבים ופרצו לדירה

כמה חברים שלנו נסעו לחו"ל. לקראת חזרתם מהחופשה רצינו להפתיע אותם עם שלטי 'ברוכים השבים' כמקובל, אבל עמדנו בעצמנו לצאת לצפון ולכן הדבקנו את השלטים על דלת ביתם יומיים לפני שהם היו אמורים לחזור. למרבה הצער, ביום לפני שהם חזרו, פרצו להם לדירה וגנבו כמה פריטים יקרי ערך. האם זה דומה למי שהראה לליסטים על בית חברו ויש עלינו חוב לפצות אותם? אולי מדיני שמים? והאם במקרה שבו אחד השכנים אמר לתולה השלט קודם לכן שיוריד אותו כדי לא לקחת סיכונים והוא התעלם מהאזהרה הזו (שלא התבססה

יש קצת קושי לעמוד על שלוש הדרגות באופן מדויק, ובאחרות שבת (חלק א פרק שמיני) כתבו (סעיף מ): 'וענין התקיעה הוא שמחבר את החלקים זה לזה בחיבור גמור עד שהם נחשבים כמאוחדים, כגון שחיברם במסמרים או בברגים או הדביקים בדבק, או הדקים באופן חזק מאוד'. (סעיף מה): 'ונראה שכל שצריך להשקיע מאמץ בפירוק הכלי הרי זה בגדר הרכבה מהודקת, וכל שאפשר להפריד את החלקים זה מזה כקלות הרגל הרכבה רפוייה'. אמ המאוורר מחובר לקיר יתכן שהוא בטל אליו, ויש לדנו כבנין וסתירה בחומר ראשון לכסות גם אם החיבור בקל. הידוק הרשת למאוורר על ידי התפסנים, נראה שאין להחשיבו כתקיעה, ומ"מ אסור לדעת רוב הפוסקים שכל דבר שדרך האנשים לחברו בתקיעה, אסור לחברו אפילו בצורה רפוייה, (כמ"ס הרמ"א בס' ש"ג סי', וכן פסק המשנה ברורה סקמ"ח ובש"ע צ"ק ס"ה, שלא כדעת החזון איש (ס"ג סק"י) שנחלק שרפוי לעולם מותר, ראו בספר בנין שבת (עמוד ה) שמהרש"ם מוכח שלא כדבריו).

8 ההכשרה תהיה כך: להמתין 24 שעות, לנקות היטב את המיקרוגל ואת הצלחת שבתוכה (מבואר בס' תנא שמי הגעלא לא שולטים אם יש ממשות, לאחמ"ל להניח כוס מים חסית חום (לכחמ"ל עדיף עם חומר פורם כמו סבון), להפעיל למשך כ-15 דקות כדי שיתאדור רוב המים מהכוס (כדי להפליט את הזיעה הנבלעת בדפנות המיקרוגל דיון המבואר בש"ע בס' צב צ"ח, ודעת הרבה פוסקים שסוגרים שכלי שנאסר ע"י זיעה הכשירו ע"י זיעה. פ"ח סי' קכא סק"ו, פ"ג סי' צד משב"א סק"א, ושר"ס מהרש"ם ח"א סי' צב). לאחר מכן ינקה היטב ויבש את כל המים והאדים. ובתנאי שהכשרה היא להמתין כ"ד שעות ולהפעיל את התנור על החום הכי גבוה במשך חצי שעה.

9 הטעם מפני שזהו גרמא בשוגג, ובמקרים רבים יתכן לומר שהוא גרמא אונס, ואין חייבים לצאת ידי שמיים. כן דעת החזון איש (בבא קמא סימן ה סק"ד) שגרמא בשוגג פטור אף מלצאת ידי שמים, וכ"כ במנחת פתים (סי' שפ"ו ס"א). אמנם יש פוסקים (כתב סופר ח"מ סימן כד רבנו חיים הלוי חובל ומדיק פ"ק ד הלכה ד, והשיג עליו החזון איש בגיליונות שם) שהמזיק את חברו בגרמא חייב לצאת ידי שמים גם בשוגג. אך לא נראה שבענייננו שיש לדבריהם אינו נחשב מזיק, ובוודאי הוא קרוב לאונס. א. הגנבים מזהים דירות היותם גם ללא השלטים אלה. ב. פעמים רבות אנשים משאירים את השלטים גם אחרי שחזרו ולכן הגנבים היו חייבים לדעת שהדירה ריקה גם בלי השלט. ג. במקרים רבים תולים שלט גם אם חלק מבני הבית נמצאים. ד. רוב האנשים נהנים מהשלטים הללו, ובפרט

על ידע שיש גנבים מסתובבים באזור) הדין ישתנה? ת: אין חייבים אף לא בדיני שמים⁹.

שכר צימר בלי מזווה

שכרתי צימר לנופש, כאשר הגעתי לצימר ראיתי שאין בו מזוזות בכל הפתחים, ומצאתי שיש צימר סמוך פנוי ובו יש מזוזות, האם אפשר לבטל את השכירות של הצימר הראשון בטענה שאיני רוצה להיות בדירה ללא מזווה וזה מקח טעות?

ת. א. לגבי עיקר חיוב מזווה בדירת קיט, מעיקר הדין השוכר 'פונדק' גם בארץ ישראל, אם שוכרו לפחות משלשים יום פטור ממזווה, אמנם לכתחילה צריך שתהיה מזווה גם בשוכר דירת קיט¹⁰. ב. לגבי טענת מקח טעות, אם שכר מאדם שומר תורה ומצוות, או במקום שמתגוררים שומרי תורה והובן ששוכר דירה עם מזווה יכול השוכר לטעון מקח טעות, אך אם שוכר באזור של אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות שהיה לו לצפות שאין מזווה או שלא בהכרח שהמזוזות כשרות, אין יכול לטעון טענת מקח טעות¹¹.

באופן שגם אותו דייר היה מכין שלט לחבריו. אך יש פטור גם אם מתוכן המודעה נראה שהבית היה ללא דיירים כרגע. 10 ראו בתשובה בגיליון מכתלי בית ההוראה (גיליון 3) שם התבאר דין חיוב מזווה בשוכר דירת קיט, שאם שוכר לימים קצרים לדעת רוב הפוסקים פטור ממזווה דיון 'פונדק' שפטור אף בארץ ישראל. ואם שוכר לשלושים יום, נחלקו האחרונים, יש שפטורים משום שנחשב לדירת ארעי, ויש אומרים שלאחר שלושים יום דינו כשוכר, ויבטל בלי ברכה, ולכתחילה גם בשוכר דירת קיט בארץ יש לזמן קצר ראו שתהיה שם מזווה, משום שיש אומרים שדינו כשוכר, וגם שלא יהיה בבית ללא שמירה.

11 בספר מכתלי בית הדין (כרך ד סימן כט) התבאר בנידון שוכר דירה לפסח שאינה נקיה, שאף על פי שמעיקר הדין השוכר דירה שאינה בודקה אין זה מקח טעות, בזמנינו הוי מקח טעות מכמה טעמים, ואחד מהם הוא מפני שבמרא משמע שהדין ששכירות בית הוא ששכר לזמן מרובה רק שתחילת תקופת השכירות הייתה בימי הפסח. לכן גם הטורח בבדיקה ובניקול הבית אינו משמעותי כל כך ביחס הכולל של כל השכירות, וממילא אנו מאמרים שאינה חפץ לקיים את מצות הבדיקה. אך כאשר שוכר בית במיוחד לתקופת הפסח, לכמה ימים בתוך ימי החג, כאן הדין בעיקר הוא השכירות כוונתו לשכור בית שהוא נקי לפסח ללא חשש חמץ, וכאשר נמצא שהבית לא היה נקי, ודאי שזה נחשב למום מהותי בגוף המקח, ולפי מה שהעלינו בתשובה (במכתלי בית ההוראה הל"ל), כי לכתחילה גם בשוכר דירת קיט בארץ ישראל לזמן קצר ראו שתהיה שם מזווה, משום שיש אומרים שדינו כשוכר, וגם שלא יהיה בבית ללא שמירה, נראה כמו כן שבזמנינו השוכר דירה לכמה ימים, אין לומר שניחא ליה לקבוע מזווה ליום אחד, ובוודאי אילו היה יודע שאין בצימר מזווה לא היה שוכרו, ובפרט שלבד מהמזווה יש במזווה גם שמירה על הדר שם וכל יהודי מקפיד על כך שתהיה מזווה בפתח הבית שנמצא בו, ועל כן גם המשכיר הוא יהודי שומר תורה ומצוות הרי זה כאילו הבית בחזקת שיש בו מזווה וזו עילה למקח טעות, ואף אם שילם דמי מקדמה, על המשכיר להחזיר לו ככל ואינו קובע מזוזות לאלתר. ולא דמי לשוכר בית לזמן ממושך, שאז חובת המזווה היא על השוכר, מפני שהיא חובת הדר, כמו שכתב הרמ"א וירד סימן רצא ס"ב) שאפילו שכר הבית בחזקת שיש לה מזווה, לא הוי מקח טעות.

וכעין זה פסקו בארחות שבת בנידון גוי שהדליק את האור בחדרו של ישראל, שאינו יכול לאסור עליו להיות בחדר, ועיין שם (פרק כה סעיפים לה-לט, פרק כג הערה קט) פרטי הדינים שבהיתר זה.

להלכה:

אסור לצחצח נעלים בשבת, והמצחצח מנעליו בשבת עשוי לעבור על כמה אבות מלאכות דאורייתא - ממרח, ממחק, מעבד, צובע ומלכן. ב. אמירה לנכרי בשבת שיעשה עבורו מלאכה דאורייתא או דרבנן אסורה, גם אם עושה תנועה שהיא בכלל רמז שיעשה את המלאכה, אסור מדין אמירה לנכרי שבות, לכן בבתי מלון שהדבר נהוג שעובד גוי מצחצח את הנעליים, יש להזהר שלא להניח בשבת את המנעלים מחוץ לחדר, שהנחת המנעלים היא כאמירה לצחצח המנעלים. ג. צווי בדרך רמז נאסר דווקא בשבת עצמה, ולכן להשאיר בשבת, כאשר ידוע שהגוי יצחצח רק אחרי שבת, מותר. ד. בכל אופן בו הגוי עשה מלאכה דאורייתא עבור ישראל, אסור ליהנות ממלאכה זו כל שבת, וגם במוצאי שבת אסור ליהנות ממלאכה זו בכדי הזמן שלוקח לעשות מלאכה זו בין מי שנעשה עבורו בין שאר כל בני ישראל, ואם נעשתה מלאכה דרבנן, ההנאה אסורה רק למי שנעשה בשבילו בלבד. ה. בנדון צחצוח נעליים על ידי גוי בשבת, אם אמר לגוי שיצחצח עבורו אסור עד כדי שיעשו. אבל אם צחצח הגוי מעצמו, מותר אפילו בשבת, לפי שהנעל הייתה ראויה לשימוש גם קודם לכן בלי הצחצוח. ו. בבית מלון, אפילו של נכרים, אסור להוציא את הנעלים ולהניחן לפני הדלת, כי הנכרי יצחצחן בליל שבת, והרי זה כאומר לנכרי שיצחצחן בשבת, כי שירות זה כלול בשכר המלון. ז. בנידון שלפנינו שלא השאיר את נעליו מחוץ לחדר כדי שהגוי יצחצחם, אין כאן אסור אמירה לנכרי, ואם הנעליים היו ראויות לשימוש בשעת הדחק אף ללא הצחצוח אין בכח הגוי לאסור את הנעלים על הבעלים ומותר להשתמש בהם בשבת, אבל אם לא היו ראויות לשימוש לפני הצחצוח מחמת רוב הלכלוך, אסור.

הגוי מדעת עצמו. והקשה בשמירת שבת כהלכתה (סימן ל הערה קסו) כי במשנה ברורה (סימן רנב ס"ק ל) פסק ע"פ המג"א (שם ס"ק ג) כי אם הנעל הייתה כבר מתוקנת, והגוי תיקנו והחליקו בשבת מותר בהנאה, שהרי היה יכול ללבוש את הנעלים גם בלי ההחלקה האחרונה, וכמבואר ברמ"א (סימן רנב סעיף א) שאם המאכל עדיין חם וראוי בדיעבד לאכלו, והגוי העמידו על גבי האש ממש, אין בו אסור הנאה, (וכעין זה במשנה ברורה סימן רעו ס"ק כ).

וראו בארחות שבת (פרק כג הערה לו) מה שכתבו לחלק כי את הנאת החימום היה גם קודם לכן, רק שהוסיפו בחימום עוד, אבל הנאת הצחצוח לא הייתה לפני כן כלל, והביאו לכך דוגמא ממה שכתב באגרות משה (יורה דעה חלק ג סימן מז אות ב) שאם גוי הדליק מזגן אסור להנאות ממנו, ואינו יכול לומר שגם קודם לכן יכל להשתמש בחדר, כי מההנאה של המזגן לא היה לו לפני כן כלל. אבל החלקת הנעל אינה מעשה העומד בפני עצמו וכמו צחצוח הנעלים, וזה רק סיום מלאכת הנעל, ולא שייך לומר בזה שנתה נעשה דבר חדש לגמרי שקודם לכן לא היה לו ממנו כלל.

הכרעת שמירת שבת כהלכתה

בשמירת שבת כהלכתה (סימן ל סעיף ג) פסק לדינא, שאם אמר לגוי שיצחצח עבורו אסור עד כדי שיעשו, אבל (שם סעיף ע) אם צחצח הגוי מעצמו, מותר אפילו בשבת לפי שהנעל הייתה ראויה לשימוש גם קודם לכן בלי הצחצוח, וכבר הובא מה שקשה שלכאורה מטעם זה יש להתיר גם בציווה לגוי שיצחצח.

ובנידון יידן כתב בשמירת שבת כהלכתה (נוסף במהדורות שנת תש"ע, סימן ל סעיף א): 'בבית מלון, אפילו של נכרים, אסור להוציא את הנעלים ולהניחן לפני הדלת, כי הנכרי יצחצחן בליל שבת, והרי זה כאומר לנכרי שיצחצחן בשבת, כי שירות זה כלול בשכר המלון'.

היתר מצד שאין בכח הגוי לאסור את הנעל על הישראל

אך נראה שבנידון שלפנינו שהשאתה הנעל כלל לא הייתה כדי שיצחצחו אותה, אלא רק כדי שלא ללכלך את השטיחים, אין כאן אסור אמירה לנכרי, וכל שיש לדון מצד שאסור להנאות ממלאכת

מותר, אלא גם לקנח את האבק במטלית מעיקר הדין בוודאי מותר, אלא שאין רצונו להתיר, וכבר נהגו בזה העולם איסור. ובנעלי בד או זמש, בכל אופן יש איסור כיבוס וליבון.

בספר תשורת ש"י (ח"א סימן שכח) יצא לדון שאין איסור דאורייתא של ממחק בהחלקת עור הנעל אחרי שהעור כבר עבר את התהליך הזה בשעת היצור, וכן דן לגבי איסור צובע מאחר והנעל כבר צבועה, וזה רק חידוש של הצבע, ודימה הדבר לכתב על גבי כתב שאין זה איסור גמור מדאורייתא. אך בשו"ת שבט הלוי (ח"א סימן ק, ח"ז סימן מג) כתב שדווקא בכתב על גבי כתב אין כ"כ חידוש בכתובה השניה, אבל בצביעה המחודשת נשתנה מראיתו ונחשב למלאכה גמורה, וכן דעת הגרש"ז אויערבאך (שש"כ פרק טו הערה קלב).

אמירה לנכרי בדרך רמז

אמירה לנכרי בשבת לעשות מלאכה דאורייתא או דרבנן אסורה, באופן שמשאירים את הנעלים מחוץ לחדר אין אמירה מפורשת לגוי שיצחצח אותם, אך מאחר שבית המלון מצווה על הגוי לצחצח את כל הנעלים אשר מושארים מחוץ לחדר, השאתה הנעלים נחשבת לצווי בדרך רמז שאסורה גם היא (רמ"א סימן שז סעיף כב, בשם האור זרוע שבת סימן פה), ואינה דומה לרמז בדרך סיפור, וכגון שאומר לגוי שאין זה מתאים שהוא יכנס למלון עם נעלים מלוכלכות, שאין בו איסור אמירה לנכרי (מגן אברהם שם ס"ק לו, משנה ברורה שם ס"ק עו).

וכתב החיי אדם (כלל סב ס"ק ב) שאיסור אמירה לנכרי אינה רק בדיבור, וגם אם עושה תנועה אשר משמעותה לעשות מלאכה, בכלל רמז שאסור מדין אמירה לנכרי שבות, וכן פסקו שמירת שבת כהלכתה (פרק ל סעיף ג) וארחות שבת (פרק כג סעיף ב), ולכן הנחת הנעלים מחוץ לחדר כדי שהגוי יבין שיש לצחצח בכלל איסור רמז לגוי בשבת.

ראוי לציין, כי הגם שאמירה לנכרי אסורה גם מערב שבת, צווי בדרך רמז נאסר דווקא בשבת עצמה, ולכן מצד אמירה לנכרי, הרי להשאיר את הנעלים לפני שבת, והגוי יצחצח בשבת, אין איסור במה שהשאיר. וכן להשאיר בשבת, כאשר ידוע שהגוי יצחצח רק אחרי שבת, מותר. (אור זרוע שבת סימן פה, רמ"א סימן שז סעיף כב, שו"ע סימן שז סעיף ב, שמירת שבת כהלכתה שם).

איסור הנאה ממלאכת גוי בשבת

אלא שגם באופנים שאין איסור מצד שאמירה לנכרי בשבת שבות, הרי בכל אופן בו הגוי עשה מלאכה דאורייתא בעבור ישראל, אסור להנאות ממלאכה זו כל שבת, וגם במוצאי שבת אסור להנאות ממלאכה זו בכדי הזמן שלוקח לעשות מלאכה זו (שו"ע סימן שכח סעיף ו), בין מי שנעשה עבורו בין שאר כל בני ישראל (בשו"ע סימן רעו סעיף א). ואם נעשתה מלאכה דרבנן, ההנאה אסורה רק למי שנעשה בשבילו בלבד (שו"ע סימן שכח סעיף ח).

איסור הנאה כאשר יכל להשתמש גם קודם

במשנ"ב כתב (סימן שכו ס"ק טו, ע"פ תפארת ישראל כלכלת שבת מלאכת ממחק) שנעל שצוחצחה על ידי גוי אסורה לישראל בשימוש גם במוצאי שבת עד בכדי שיעשו, ובתפארת ישראל מבואר שהיינו שצחצח

בסימן טוב ובמזל טוב

מהיכלי תורה והוראה מוסדות "באר ישראל" נשגר כוס של ברכת מזל טוב לבבית, קדם מעלת ידידנו ומכובדנו היקרים והנעלים מחמכי ורבני הכוללים

הרה"ג ישראל אלימלך דזלובסקי שליט"א
לנישואי הבן
הרה"ג יהודה אריה לייב מילר שליט"א
להולדת הבן
הרה"ג אברהם שלום מושקוביץ שליט"א
להולדת הבן

יזכו לראות נחת ושמחה לאורך ימים ושנים טובות מתוך אושר וכבוד, בריות גופא ונהורא מעליא

בניית פארענצע'ס בשבת

מאוד כגון ע"י בורגים או שצריך לתקוע עם פטיש וכדו'.
ב. ואם דינו כהידוק כנ"ל, אז היות ואין הדרך לתקוע
הפארענצע'ס אז זה נכנס בהיתר דכוס של פרקים, שלפי
השו"ע הרב כל דבר שאין דרכו לתקוע מותר להדקו לצורך
גדול, ולפי החזו"א מותר אפי' לכתחילה, אבל מצד שני לפי
המ"ב אינו נכנס בגדר דכוס של פרקים ולשיטתו אסור
לכו' להדקו, אבל עכ"פ יש לנו עוד סניף להקל בהידוק
לפי השו"ע הרב והחזו"א.

ג. עוד צד להיתר - שהבה"ל (ד"ה דרכה) מביא עוד את
שיטת הסמ"ג, שלשיטתו כל דבר שאינו בגדר גבורה
ואומנות נכנס בגדר של רפוי ומותר לכתחילה, ואף שרוב
האחרונים נוקטים כשיטה א' דבה"ל בשם הכלבו, אבל
מ"מ זה עוד סניף להקל, באופן שעשויין לפרקים בשבת עצה
אולי הוא בכלל בגדר רפוי ומותר לכתחילה.

ד. ועוד היתר גדול מצד כיסויי הכלים שהמ"א והט"ז
מתירים הואיל ועשויין לפתח ולסגור תמיד, ולפי שו"ע
הרב הרי ההיתר אמור גם בכלים שאופן השתמשותם רק
כשהם מורכבים, אם עשויין לפרקו בשבת עצמה, וא"כ
גם בפארענצע'ס, באופן שעשויין לפרקים בשבת עצה
(או תוך 24 שעות מבנייתם), כגון בקהילות שמפרקים אותם
מיד אחר הטיש בליל שב"ק, יהיה מותר לבנותם בשבת,
ומשא"כ בקהילות שמשאירים אותם עד מוצ"ש אחרי
מלווה מלכה לא יהיה היתר זה.

ו. ואפי' בקהילות שמפרקים אותם אחר הטיש לא ברור
היתר זה, שהרי זה תלוי בארבעה ביאורים בדברי שו"ע הרב
וכנ"ל, שהרי פה יש דעת לפרקם מיד, וכן ג"כ הדרך בכל
הקהילות שעושים הטיש בהיכל ביהמ"ד שמפרקים מיד
כדי שיהיה מקום להתפלל, וכן צורת בניית הפארענצע'ס
מוכח עליו שזה באופן עראי מאוד שיוכלו לפרקם מיד,
אבל אין מוכח ממציאות הדברים שיפרקם מיד, [וזה לא
כמו דף של תנור ששם מוכרח שיפתח התנור כדי להוציא
מאכלי שבת] וא"כ לפי ההבנה הרביעי יהיה אסור אף
בקהילות הנ"ל.

ז. וכן לפי דעת החזו"א - אין בכלל היתר זה בפארענצע'ס,
שלשיטתו כל ההיתר אמור רק בכלים כגון פקק של בקבוק,
שכל השתמשותם הוא רק באופן זה לפתח ולסגור. [ומצד
שני - לפי החזו"א לא צריך להיתר זה, שהרי לשיטתו מותר
להדק לכתחילה באופן שאין הדרך לתקוע].

ח. עוד יש להתבונן מצד מ' סאה, שהרי הפארענצע'ס
הם הרבה יותר מארבעים סאה, וא"כ דינו כקרקע כדכתב
הרמ"א (ש"ד א'), ששם אין את כל ההיתרים הנ"ל, שהרי
בקרקע אסור לבנות אפי' ברפוי וכש"כ בהידוק, ואולי גם
אין ההיתר של כיסויי כלים שעשויים לפרקו.

ט. ומצד שני - אפשר לומר שאי"ז חשוב מ' סאה, והואיל
ואין לזה ביהמ"ד קיבול, וכל לומר שמה שאין סאה הוא כקרקע,
מהלכות טומאה וטהרה, ששם מוכח שדווקא כשיש לזה
תוך וחלל ומחזיק בתוכו מ' סאה, וא"כ בפארענצע'ס שאין
לזה תוך וחלל, דינו ככלים, וחזרו כל ההיתרים הנ"ל, -
אבל הרבה פוסקים חולקים על זה וסוברים שאפי' בלי תוך
וחלל ג"כ מאמרין שדינו כקרקע.

י. ומצד שלישי - אפשר לומר שאפי' להפוסקים שכן
דינו כמ' סאה וא"כ הוה כמו קרקע שאסור אפי' ברפוי,
אבל מ"מ ההיתר האחרון של כיסויי הכלים שעשויין לפרקו
בשבת עצמה יהיה שייך גם בקרקע, וכמו שרואים (בסימן
רנ"ט ס"ז) לגבי דף של תנור שמחובר לתנור ע"י טיט, מותר
לסתור הטיש בשבת כדי לפתח התנור, וכן (בסימן ש"ד
ס"ו) לגבי חותמות שבקרקע, שמותר לסתורם בשבת אפי'
שמחובר לקרקע, והטעם כמו שמבואר בשו"ע שהואיל
ואינם עשויים לקיום כלל מותר אפי' בקרקע, וכן המ"א
והשו"ע הרב כשמביאים ההיתר של כיסויי הכלים אז
כותבים "כדלקמן בסימן ש"ד לגבי חותמות של קרקע",
והיינו - שסברו שדינו כל כלים וקרקע, אחד הוא כלפי
דין זה שאם עשויים לפרקו בשבת עצמה ואינם עשויים
לקיום אפי' יום אחד מותר, דאי"ז נקרא ביתו כלל, -
והעיר השלחן (ש"ד סיף כ"א) מסביר ביהמ"ד, שאפי'
שקיי"ל כהירושלמי "שבנין לשעה הוה בנין", אבל מ"מ אם
אינם עשויים אפילו ליום אחד, אין זה נכנס אפי' בגדר בנין
לשעה, ואי"ז בנין כלל ומותר.

יא. וכן האשכל אברהם (מבוטשטאטש, סי' ש"ג) היתר להוריד
חלון בבית שכבשו כדי לפרק בתדירות, דאין בזה איסור
תורה, [ומסתפק אם מדרבנן מותר ולכן כתב שיעשה ע"י גוי].

סוגי הכלים, ויש חומרא שדווקא אם עשוי לפרקו בשבת
עצמה.

יב. ובביאור דברי השו"ע הרב - ג"כ נתחבטו הלומדים ב-ד'
ביאורים.

א. שהאדם הבונה את הכלי חושב בשעת בנייתו שהולך
לפרקו בשבת עצמה.

ב. שדרך העולם לפרק כלי זה בשבת עצמה.

ג. שצורת הבניה של כלי זה, הוא באופן שנראה עליו
שעשוי לפרקו בשבת עצמה.

ד. שממציאות הדברים מוכח שיפרקו בשבת, כגון
שבתוך הכלי מונח האוכל של שבת, וממילא מוכח שהולך
לפרקו.

ה. ועוד צריך לבאר שבפשוט הכוונה שיפרקו תוך 24
שעות מבניית הכלי, ולאו בדווקא שיפרקו בשבת עצמה.

ו. והנה פסק ברמ"א (סימן ש"ד סיף א') שכל כלי המחזיק
נפח של מ' סאה הוה כמו קרקע, וממילא אסור לבנות כלי
זה אפי' ברפוי, שהרי בקרקע אסור מדאורייתא לבנות אפי'
בנין שאינו גמור וסתירה שאינה גמורה.

ז. ועכשיו נתבונן בבניית הפארענצע'ס בשבת.

א. אז באותם קהילות שיש אולם הטיש, ושם עומד
הפארענצע'ס תמיד, ובד"כ בונים אותם מאוד חזק ע"י
חוטי ברזל והברגה וכדו' כדי שיוכל לעמוד שם בקביעות,

אז על פארענצע'ס מסוג זה אין אנו דנים כלל שהרי
זה תקיעה גמורה, לכן אינם עשויים לפרקם בשבת אלא
להישאר שם בקביעות, ובוודאי אסור מדאורייתא לבנותם
ולפרקם בשבת [ולכאורה אפי' ע"י נכרי אסור] - והאמת
שבד"כ אין שום סיבה שיצטרכו לבנותם דווקא בשבת
עצמה, אולם בכל זאת צריך לדעת שאם נתפרק איזה חלק
אסור לחברו בשבת.

ב. וכל הנידון שלנו, הוא רק בקהילות שעורכים הטיש
בהיכל ביהמ"ד, והיות והמקום צר וצריך מקום להתפלל, אז
בעת התפילה הפארענצע'ס מונח בצד, ובונים אותם לפני
הטיש בליל שב"ק, ואחר הטיש מפרקים אותם כדי שיהיה
מקום לתפילת שחרית, ואחר התפילה בונים אותם בחזרה
בשביל הטיש דש"ס, - והיות שצריך לבנותם ולפרקם
כמה פעמים, לכן אין בונים אותם חזק אלא מרכיבים אותם
באופן הכי קל ופשוט כדי שיהיה קל לפרקם, וע"ז אנו
באים לדון האם מותר להרכיבם ולפרקם בשבת או לא.

ו. ועכשיו נתבונן בבניית הפארענצע'ס מסוג הנ"ל,
כשמכניסים מוטות הברזל זה לזה, באיזה אופן הם
מורכבים.

א. יש הרבה מוטות שנכנסים בקלות, וגם אחרי שנכנסו
הם מתנענעים קצת, וא"כ דינם כרפוי שאין דרכו לתקוע
ומותר לכתחילה.

ב. ויש מוטות שג"כ נכנסים בקלות, אבל כשנכנסים הם
מהודקים היטב בחזק ואינם מתנועעים, וזהו בגדר הידוק
שאסור מדרבנן.

ג. ויש קצת מוטות שהיות והם ישנים ונתעקמו קצת,
אינם נכנסים בקלות, וצריך הרבה גבורה ומאמץ (ע"י
שקופצים עליהם) עד שהם נכנסים, וגם קשה מאוד להוציאם,
ואולי אז נכנס בגדר תקיעה שאסור מדאורייתא.

ד. ועוד פרט להתבונן, שאפי' בקהילות שבונים
הפארענצע'ס בהיכל ביהמ"ד אחר התפילה בליל שב"ק, יש
ג"כ חילוק, שיש קהילות שאינם מפרקים אותם עד אחרי
מלווה מלכה, ויש קהילות שמפרקים אותם אחרי הטיש
בליל שבת וא"כ בונים אותם בחזרה לפני ש"ס, ונמצא
שתימדי מפרקים אותם בתוך 24 שעות מעת בנייתם.

ה. ועתה נבאר את הצדדים האם יש להיתר בניית
הפארענצע'ס בשבת.

א. המוטות ברזל שנתעקמו קצת וצריך מאמץ
להרכיבם, אפשר לומר שאי"ז בגדר תקיעה - א. שאם היו
מרכיבים אותם ברוגע, כן היו נכנסים בקלות, ורק בגלל
שמרכיבים אותם בלחץ ברגע האחרון לפני הטיש, וכן כי
צריך לתאם את כל המוטות יחדיו לאורך הגדר, לכן צריך
מאמץ לזה, ולכן הם בגדר הידוק ולא תקיעה - ב. שמ"מ
הם מעשה גבורה אבל לא אומנות, שצריך מאמץ אבל אי"ז
מלאכה שצריך מחשבה לעשותה, ולכן זה בגדר הידוק, כי
שזה שצריך קצת מאמץ לזה, עדיין אינו בגדר תקיעה, ג.
משמע מכל הפוסקים שתקיעה היינו דווקא חיבור חזק

שאלה: האם מותר לבנות פארענצע'ס בשבת ע"י יהודי?
תשובה: ראשית נתחיל לבאר בפשוט מה איסור שייך
בוה, ובפירא גם את צדדי ההיתר, ואח"כ נביא אי"ה את
הכרעת הרבנים שליט"א.

1. נפסק בגמ' דאין בנין וסתירה בכלים, ונחלקו
הראשונים בגדר דין זה, לפי רש"י - אין בנין וסתירה
בכלים כלל, וכפשוט הגמ', אבל מ"מ אסור לעשות
מלאכה בגמ' בניית הכלי משום תולדה דמכה בפטיש.
ולפי תוס' - בנין פשוט וסתירה פשוטה אין שייך בכלים,
אבל בנין גמור וסתירה גמורה שייך אף בכלים, והיינו
שבונה הכלי מתחילתו עד סופו, וכן אפי' בונה קצת אבל
עשה מעשה גבורה ואומנות, וכן לגבי סותר שאם סותר
כלי שלם וחשוב הוה סותר אבל אם סותר כלי רעוע או
גרוע מותר.

נמצא - שאם הרכיב חלקים בחזק כדרך גבורה ואומנות
ובנה מזה כלי, לכו"ע אסור מדאורייתא, לרש"י - משום
מכה בפטיש, ולתוס' - משום איסור בונה.

והנפק"מ בין רש"י לתוס' - א. שלרש"י מותר לסתור כלי
לצורך שבת, ולתוס' אסור מדאורייתא בסתירה גמורה. ב.
אם בונה בחזק באמצע בניית הכלי - לרש"י מותר ולתוס'
אסור.

2. ונתבאר בגמ' (שבת דף מ"ז), ושו"ע (סימן ש"ג סיף ו') ג'
דרגות בהרכבת כלי.

א. תקיעה - אסור מדאורייתא, ההגדרה - שמחבר
החלקים זה לזה ע"י ברגים ומסמרים, או דבק מאוד חזק,
או שהיה צריך לחברו ע"י פטיש שזה מראה על חיבורו
החזק - ובתקיעה גם קשה מאוד לפרקם בחזרה.

ב. הידוק - אסור מדרבנן שמה יבוא לתקוע, ההגדרה -
שהחלקים מחוברים זה לזה בדוחק היטב, אבל בלי חיבור
חזק מאוד, ולכן גם יותר קל לפרקם.

ג. רפוי - מותר לכתחילה, ההגדרה - שהחלקים אינם
מחוברים זה לזה היטב, אלא מתנענעים קצת.

3. פסק הרמ"א (ש"ג סיף ו') שאם הדרך של אותו כלי
לתקוע, אז אסור לחברו אפי' ברפוי, שמה יבוא לתקוע.
ולדעת החזו"א - השו"ע חולק על הרמ"א ומתיר תמיד
ברפוי, והחזו"א פוסק כהשו"ע שמותר, אבל כל האחרונים
פוסקים כהרמ"א שאסור. וכן הוכיח בשבט הלוי (ח"ו לב)
הראשונים כהרמ"א.

4. בשו"ע (סיף ו') מביא מח' ראשונים כדוס של פרקים,
האם מותר להרכיב, היות ואין דרכו לתקוע.

ולפי המ"ב - המחלוקת האם מותר להרכיב ברפוי
כשדרכו של כלי זה להדק ולא לתקוע, ופוסק המ"ב
שלכתחילה יחמיר, ולצורך שבת יש להקל.

לפי שו"ע הרב (סיף כ"א) והחזו"א - המחלוקת - האם
מותר להרכיב בהידוק כשדרכו של כלי זה להדק ולא
לתקוע, והשו"ע הרב פוסק שצריך להחמיר, אלא א"כ יש
צורך גדול יש לסמוך על המקילין, והחזו"א מיקל לכתחילה
כמהמקילים שמותר להדק באופן שאין דרכו לתקוע.

5. כתבו המג"א (סק"ב) והט"ז (סק"ז) - דכיסוי כלים
העשויים להסגר לכלי ע"י תקיעה, מותר לסגורם ולפתחם
בשבת משום שכך דרכו של הכלי לפתחו ולסגור תמיד.

ובביאור היתר זה נחלקו האחרונים - לפי החזו"א - כל
ההיתר הוא רק בכיסוי כלי, מפני שכל תשמישו של כלי
זה הוא רק ע"י סגירת המכסה ופתיחתה, שאם תאמר
שאסור לפתחו או לסגור כלי זה בשבת, הרי קילקול את
הכלי וא"א להשתמש עם זה, ואלא ע"כ כשפותח וסוגר את
הכלי אינו בונה וסותר את הכלי אלא פשוט משתמש עם
הכלי, משא"כ בשאר כלים כגון מיטה של פרקים שאופן
השתמשותם רק כשהוא מורכב, וכשהוא מפורק אינו
משמש כמיטה, א"כ כל פעם שמרכיבו בונה את הכלי וכן
כשסתרו סותר את הכלי.

ובשו"ע הרב (סיף כ"א), רואים שהבין אחרת, שאפי'
כלים כמיטה של פרקים וכדו', שכל השתמשותם רק
כשהוא מורכב, אפי"ה אם עשויין לסתור בשבת עצמה,
מותר לבנותו ולפרקו בשבת.

נמצא - שהחזו"א מחמיר שההיתר דווקא בכלים שדרך
השתמשותם בפתחה וסגירה, ומיקל שאפי' שלא מוכרח
שיפרקם בשבת ג"כ מותר.

ולפי שו"ע הרב - יוצא שיש קולא שההיתר אמור בכל

ועכ"פ רואים שאיסור תורה אין אפי' כשמחבר לקרקע כשמויעד להוריד בתדירות.

וכן האבני נזר (סימן ר"א) - מבאר את ההיתר של דף של תנור, שלא דווקא להוסיף על בנין לכתחילה של קרקע מותר, אלא אפי' לבנות בנין שלם בשבת מותר עם ב' תנאים, א. שיהיה ניכר על צורת הבניה שעשו לפרקו מיד, דהיינו כמו טיט שאינו חיבור חזק ועומד לכתחילה לפרקו, ב. שדעתו באמת לפרקו בשבת, ואז אינו אפי' בכלל בנין לשעה ומותר.

וא"כ לפי הנ"ל יוצא - שאפי' אם פארענצע'ס דינו כקרקע, אבל הואיל ואי"ז חיבור חזק וניכר על הרכבתו שעומד לפרקו בכל עת, וכן דעתם לפרקם מיד אחרי הטיש, לכן עדיין יש את ההיתר כמו בכסוי הכלים.

9. כל אלו הצדדים נתבאר ונתלבנו ע"י הרבנים הגאונים שליט"א, ונביא את הכרעתם.

מורינו הרב מנחם מנדל פומרנץ שליט"א אב"ד באר ישראל - יש להחמיר ברוב האופנים. ומקדים ביסודות האיסור:

א. אם פארענצע'ס יש דין קרקע לגבי בניין בכלים בשבת

הנה בעניין טומאה וטהרה הדין ברור שדוקא כאשר הכלי מכיל בפועל מ' סאה אמרינן שבסתמא הוא כלי העשוי לנחת, ובוה פשוט שאם אין תוך להכיל דבר מה, אין שם כלי.

גם לגבי הלכות בניה בשבת, צריכים שהכלי יוכל להכיל בפועל מ' סאה, וכמו שכתב הפרי מגדים (משב"ז סימן שיד קס"ט), וכל מה שהסתפק (שם) הוא אי בעינן שיהיה צורך של אוהל טפח בגג, אבל שיצטרך להכיל מ' סאה בפועל חייב. ומה שהוסיף בקצות השולחן (סי' קכ"ט טו) על דבריו, הוא שאפילו הניח פלטת שולחן על רגלי השולחן, אם נתכוון לכך הרי עשה אוהל בשיעור מ' סאה, אבל לא כתב שגם בדבר שאין לו תוך לקבל מ' סאה ואין לו אוהל לקבל בתוכו מ' סאה, והוא רק גדול מאוד כשיעור מ' סאה. אך נראה שכל זה דווקא בכלי שגודלו מ' סאה או אפילו מעט יותר מכך, אכן בכלי גדול מאוד שבקושי אפשר להזיזו אפילו עם הגלגלים, או שלא זו כלל בגלל גודלו, נראה ששייך שם בניין לכל דבר גם כשאינו מחזיק בפועל מ' סאה כי אין לו כלי קיבול. שהרי הרשב"א (עירובין לד: ד"ה הכא) שנחלק על האור זרוע (ח"ב סי' עח אות יב, וכן דעת תרומת הדשן סי' סד, סה) שכתב שיעור לכלי גדול במ' סאה, כתב (יחידוש הרשב"א שבת קמו. ד"ה ואף) שאין די במ' סאה, וצריכים שיהיה גדול כאוהל ויצא מדין כלי, והרי בוודאי שפארענצע'ס יצא מגדר כלי והוא בניין של ממש, ובפרט שכל מה שהוא אינו מחובר בקרקע זהו רק משום שרוצים לאחמ"כ לפרק אותו, אבל מצד עצמו הוא ממש מציאות שיצאה מכלל כלי לגדר בניין.

ואין לומר שהאור זרוע אמנם החמיר שאפילו במחזיק מ' סאה, אבל מקל שאין די במה שיצא מכלל כלי, וצריכים שיהיה לו תוך וכמו שמצאנו בדיני טומאה וטהרה, כי וודאי נראה שלגבי בניין בשבת עיקר הדין הוא מה שיצא מכלל כלי ובא לכלל בניה, ואין הדבר תלוי דווקא במחזיק מ' סאה, אלא שיש דרך אחת כדי לקבוע מה יצא מכלל כלי, ואולם גם בלא"ה כל שיצא לגמרי מכלל כלי והגיע לכלל בניה, הרי זה בגדר מלאכת בונה, וכמו שכתב הרשב"א. [וגם דעת התוס' (עירובין לד: ד"ה ואמאי) משמע כהרשב"א שאין שיעור לדבר, רק שיהיה גדול וכמו שכתב הרשב"א]. ולכן נראה שיש להחמיר בדינו כדן קרקע.

ב. האם יש בחיבור המוטות משום בניין בכלים

הנה במוטות שהחיבור שלהם מצריך מאמץ רב להכניסו, וכפי שהביא מע"כ בשאלתו שצריכים לפקוץ כדי להכניסו, כתב לצדד שהוא רק בגדר 'הידוק' בעלמא, ואסור רק מדרבנן, מכמה טעמים שאין נראים לי. ראשית כתב, משום שניתן להכניס מוטות אלו בעדיניות ואז הם יכנסו בלי מאמץ. ותימה תימה אקרא, הכי לעולם לא המוטות הקשים להכנסה די בעדיניות ואין שום אחד מהם שצריך באמת שימוש בכוח, וכיצד נתיר כאשר עלול לבוא לידי איסור דאורייתא. עוד כתב טעם משום שצריכים לאיסור גם 'גבורה' וגם 'אומנות', וכאן גבורה יש אך אין אומנות, ברה, בדברי הראשונים והפוסקים מוכח שכאשר יש 'תקיעה' הדבר אסור, ושוב אין תלוי לא בגבורה ולא אומנות. ושוב חזר לומר כי 'צריך קצת מאמץ לזה', והנה אם צריכים לקפוץ על המוטות, איני יודע שיעור 'קצת מאמץ' מהו, מה הוא מאמץ שיחשב כמאמץ ולא רק קצת מאמץ. ועוד כתב שעלול שיש שאין שימוש בברגים או בפטיש אינו נחשב לגבורה, ואיני יודע מנין לומר כן, כי לא מצינו בפוסקים אלא שכאשר יש הברגה או מסמר זה

עצמו תקיעה, אבל לא שהוא תנאי להגדרה של תקיעה. גם מה שכתב להקל בהידוק, לפי שבבית מדרש שצריכים להתפלל למחרת יש להניח שלא יתקעו, אינו מוכח כלל שהרי אין זה דומה לנידון הפוסקים בכוס של הברגה שאין תוקעים אותו בשום מקרה שבעולם, ובוה נחלקו האם גזרו כל הידוק אטו תקיעה בכלי אחר, אבל פארענצע'ס אלו עצמם בבית הכנסת אחר יתקעו אותם, ופארענצע'ס אלו עצמם אם יהיה צורך של חתונה יעדיפו לתקוע אותם, ורק כעת לפי שעה בשל התפילה אינם עומדים רק לפירוק, וזה לא מצאנו להיתר, ואין ראוי להרחיב את המחלוקת ולהתיר לדעת המתירים גם בנידון זה, ומיעוטי המחלוקת עדיף טפי.

ומה שכתב עוד בשבט הסמ"ג שכל שאינו גבורה אומנות הוא רפוי ומותר לכתחילה, איני יודע מנין לו ביאור זה בדעת הסמ"ג.

גם מה שכתב להיתר על פי ה"ט"ז והמג"א, נראה כי דברי ה"ט"ז מפורשים כדברי החזו"א, וכל המחלוקת היא בדעת המג"א, שבשו"ע פירש את המג"א באופן אחר. ולכן נראה שעיקר הצד להתיר הוא רק מה שכתב שבניין לשעה הוא איסור דרבנן אפילו בקרקע, ובניין ארעי ממש אפילו דרבנן אינו, וכן מבואר בערוך השולחן (סימן שיד סכ"א) שציין בדבריו שאפילו בניה מותר לכתחילה, וכן עולה לכאורה מדברי השו"ע (הרב (סי' סכ"א) שהביא ראיה מהיתר פתיחת סתימת פי התנור להיתר בניה בדרך ארעי שאפילו שבת אחת אינו מחזיק, אולם בשו"ע הרב גופא (שם סי' ס"ט, סי' רנ"ג ס"ז) ביאר טעם ההיתר של סתימת פי התנור משום שאין איסור סותר רק בשבוער לא התנור ולא בביתר חלקו, ולפי זה אין להיתר רק איסור סותר באינו מתקיים כלל ולא איסור בונה, וכן מבואר בביאור הגר"א (סי' רנ"ג ס"ז) שההיתר לסתור משום שאין האיסור רק גזירה מדרבנן. אמנם בביאור הלכה (סי' שיד ס"ז) כתב טעם ההיתר כיון שלא נעשה לקיום כלל, והוא מלשון הלבוש (סי' רנ"ג ס"ז). ויש לעיין האם זהו ה"טעם, ואין צריכים למה שהאיסור סתירה הוא רק גזירה ודין דרבנן.

וכבר מצאנו בהר צבי (טל הרים בונה א) שביקש להיתר בניה לפחות מיום לכתחילה, ושוב חזר בו מכך מה שכתב בביאור הגר"א שההיתר דווקא משום שהאיסור מתחילתו רק גזירה דרבנן. וראה גם בשו"ת מנחת שלמה (חלק א סימן יא ד"ה גם מאי) שכתב שאין להיתר לכתחילה לבנות בשבת בנין שאינו מתקיים כלל, ודווקא בפי התנור שמעיקרו אסור רק מדרבנן התירו לכתחילה עיי"ש.

וגם לצד שמותר לבנות גם לכתחילה, הרי באנו לנידון האם מה שכתב בשו"ע הרב (סי' שיד סכ"א) שאפילו שבת עצמה הבניה אינה עומדת להתקיים, האם הכוונה כפשוטו ממש שצריך שהבניה תיסתר בשבת עצמה וכפשוטו דברי שו"ע הרב, ואם כן ניתן להיתר רק כאשר מפרקים את הפארענצע'ס בשבת עצמה, או שהכוונה לפחות מיום אחד, ואם כן יש להפסיד לפרק בתוך עשרים וארבע שעות מהבניה. [אם הכוונה למשך זמן וכמו שכתב המנחת שלמה, אלא שדברי המנחת שלמה נאמרו על מלחיה שהפירוק הוא תנאי הכרחי במצור מלחיה, אבל פארענצע'ס ראויים להתקיים ואין בכך סתירה למציאות של הפארענצע'ס].

ג. מסקנת ההלכה

א. כאשר יש באיזה מקום שהחיבור של המוטות יכולת גם תקיעה ממש, לא ניתן להקל בזה כלל. ב. אפילו במוטות שאינם רק הידוק או רפוי, הרי קולא זו נאמרה דווקא בשבת, ואילו פארענצע'ס אינו כלי והוא דרך בניין ואסור גם בהידוק או רפוי. ג. בניין שאינו מתקיים כלל יש מהפוסקים שהתירו, אך אפשר שכל ההיתר לכתחילה הוא דווקא בסתירה שיעקרה רק חומרא וגזירה דרבנן, ולא בבניה לכתחילה. ד. גם לצד שאפשר להקל בבניה גמורה שאינה מתקיימת, אפשר שהוא דווקא כאשר שוברים בשבת עצמה, ולא כאשר שוברים רק לאחר שבת, ואפילו הוא פחות מעשרים וארבע שעות. ועוד יש לעיין בהכרעת ההלכה בדין בניה לכתחילה באופן שאינו מתקיים. ועכ"פ, לחומרת הדבר, אין ראוי לייסד הנהגה של ציבור יראים על יסוד העומד במחלוקת הפוסקים, ויש לבנות על ידי גוי, שבוה יש היתר של שבות דשבות לצורך מצוה, ונראה שלציבור שהשבת מיוסדת על שולחנות הקודש, כל זה בכלל צורך מצוה. [יש מקומות שהפארענצע'ס בנויים ומסודרים שאין צורך לבנות, רק מושכים מלמטה את המדרגות שעומדות זו תחת זו, ובוה אין שום פעולת בניין, ולכתחילה וודאי הגון ונכון להעמיד דוקא פארענצע'ס כאלו במידת האפשר].

ה. הגאון הגדול הרב משה שאול קליין שליט"א - חושש להחמיר שלא לבנות פארענצע'ס ע"י יהודי בשבת, כי זה נוגע לחילול שבת דאורייתא, והטעם הואיל וזה מ' סאה, דינם כקרקע, ואפילו שאין לזה תוך וחלל ג"כ מקובל שדינו

כמ' סאה, וא"כ אסור להרכיבו אפי' אם זה ברפוי, ואין כאן ההיתר שעשיין לפרקו בשבת שהרי אינו מוכח על כלי זה שבוודאי יפרקו בשבת, ובפרט שברוב קהילות שהטיש הוא באולם הטיש ונמצא שאין הם מפרקין כלי זה בשבת, וא"כ לא מועיל דעתו בעת הבניה שהולך לפרקו בשבת, ולכן לכתחילה יבנוהו לפני שבת, ואם לא שייך אז אפשר להתיר ע"י נכרי, בצירוף ההיתרים הנ"ל. (והוסיף - שזה לא סיבה לעשות מחלוקת עם הגאונים בשביל זה).

ה. הגאון הגדול הרב יעקב מאיר שטרן שליט"א - אסור לבנות פארענצע'ס ע"י יהודי בשבת, הואיל וזה כקרקע שהרי זה מ' סאה, ואפי' שאין לזה תוך וחלל, מקובל שג"כ דינו כקרקע, וזה נוגע לחילול שבת דאורייתא.

ה. הגאון הרב מרדכי גרינפלד שליט"א אב"ד בקהילת טשערנוביל - מותר לבנות פארענצע'ס בשבת ע"י יהודי, הואיל ואין לזה תוך, בוודאי שאין דינו כקרקע, ואפי' שדינו ככלים היה עדיף לבנות לפני שבת או ע"י גויים בשבת, אבל כשיי סיבה שא"א לבנות לפני שבת כגון שצריך מקום להתפלל וכדו' וכן רוצים לבנות דווקא ע"י יהודים, אפשר להקל, היות וזה בוודאי לא בגדר תקיעה, אלא הידוק ואפשר לסמוך על השו"ע הרב שמתיר לצורך גדול להקד באופן שאין הדרך לתקוע, וא"כ אפי' בקהילות שאין מפרקים אחרי הטיש בליל שבת אפשר היה לומר שמותר, אבל בקהילות שמפרקים אחרי הטיש בליל שבת בוודאי מותר.

ה. הגאון הרב אברהם מיכל רובין שליט"א אב"ד דקהילת סלאנים - מותר לבנות הפארענצע'ס ע"י יהודי בשבת, רק באופן שמפרקים אותם בשבת כגון בקהילות שמפרקים אותם אחרי הטיש ולמחרת בונים אותם עוד פעם, שאז יש ג' צירופים, א. שו"ע הרב מיקל לצורך גדול אם אין דרכו לתקוע, והחזו"א מתיר לכתחילה, ב. דהידוק כאן הוא ספק רפוי כמו שנתבאר, ג. שההואיל ועשיין לפרקו באותו יום, יש את ההיתר לפי השו"ע הרב. ומשום מ' סאה אין לחוש, שאפי' אם נאמר שדינו כקרקע, הרי מבואר בדף של תנור ובחזקתו של קרקע שהיתר זה שייך ג"כ בקרקע, וכן משמע בשו"ע הרב. אבל בקהילות שבונים אותם לפני הטיש בליל שבת ומשאירים אותם לכל השבת א"א להיתר רק ע"י נכרי, כי עשויים להישאר שם מליל שבת עד מוצאי שבת ופעמים גם נשאר תקופה ארוכה.

ה. הגאון הרב יו"ל ליפא נייחז שליט"א חבר הבד"ץ ומו"ץ בקהילת דובינסקאי - מותר לבנות פארענצע'ס ע"י יהודי בשבת, באופן שעושים הטיש בהיכל הביהמ"ד ולכן הדרך לפרקם אחרי הטיש, הואיל וזה רק הידוק והשו"ע הרב מיקל לצורך גדול, והחזו"א מיקל לכתחילה ובצירוף שג"כ מיקל לפרקו בשבת עצמה, ואפי' אם נאמר שדינו כקרקע ע"כ יש היתר זה כדמוכח בדף של תנור וכהסבר הערוך השולחן שאינו נכנס אפי' בגדר של בנין לשעה אלא אי"ז בנין כלל, וכמו שמביא האבני נזר שאם בנויים בצורת עראי וניכר עליו שעומד לפרקו וגם דעתו לפרקו מותר, ובפארענצע'ס שעושים בהיכל ביהמ"ד הם בנויים באופן עראי שניכר על בנייתו שעומדים לפירוק בכל עת, ואין להסתכל על כל הקהילות שהרי הם עושים הטיש באולם הטיש, ובונים את זה בצורה של קביעות כדי שישאר שם תמיד, ומשא"כ בטיש שעושים בהיכל ביהמ"ד, וממילא מותר לכתחילה לבנות באותם קהילות שמפרקים הפארענצע'ס אחרי הטיש, ובקהילות שמשאירים אותם לכל השבת אפשר להתיר ע"י נכרי.

ה. הגאון הרב ברוך טייכנר שליט"א מו"ץ בקהילת סלאנים - חושש להחמיר שלא לבנות פארענצע'ס ע"י יהודי בשבת, ואפי' אם עומד לפרקם בשבת, הואיל וזה נוגע לחשש חילול שבת דאורייתא. והטעם - שהרי יש צד לומר שהפארענצע'ס כקרקע דמי, [שהרי אין מקור ברור שצריך תוך, וכל מחלוקת הפוסקים זה רק מסברות, ויש קצת ראיה מפרמ"ג (סימן ש"ד במשב"ז סי' ק"ט) ששם משמע שצריך תוך, אבל אינו מוכרח], ועל הצד שהם כקרקע בוודאי אסור מותר להרכיבו אפי' ברפוי, ואין להביא ראיה מדף של תנור ומחזקתו של קרקע, שהמעין בבית יוסף במקור הדברים בסימן רנ"ט ובשי"י, רואה שכל המקור הוא מתרומת הדשן בשם האור זרוע, שמביא בשם ש"י (עירובין דף לה, ט) ששם מבואר שדווקא דף של תנור וחזקתו של קרקע מותר להרכיבו הואיל וזה רק איסור דרבנן שהוה כפתיחת דלת בעלמא, ומשא"כ סתם קרקע שזה איסור דאורייתא אסור לבנות ולפרק אפי' אם זה רק לשעה שהרי קי"ל כהירושלמי דיש בנין לשעה, וכן בשועה"ר (סימן רנ"ט סעיף ז') מבואר כנ"ל בשם רש"י שרק כשהאיסור מדרבנן מותר לבנות או לא לשעה, וא"כ נמצא שבפארענצע'ס אין היתר זה כלל, ועל הצד שהם כקרקע אסור מדאורייתא לבנותם אפי' שזה רק לשעה.

כל דבר שבקדושה אסור לומר במקום הטינופת וכמו שמבואר בגמרא (ברכות כה:): שישנו איסור תורה לומר קריאת שמע או לברך או להתפלל כנגד צוואה וכדו'. דבר זה נלמד מן הפסוק "והיה מחניך קדוש".

ויש לברר מה הדין לגבי שאר מצוות האם הם מותרים במקומות המטונפים, כגון ליטול לולב בבית הכיסא, תקיעת שופר, אחד שיש לו כלי לטבול האם מותר לעשותו בבית המרחץ (אפילו כשאינו עושה ברכה)? אם רוצה לקיים מצוות שילוח הקן והגשה אליו דרך חלון האמבטיה האם מותר לעשותו? וכן תספורות שמקיים המצוות של לא תקיפו פאת ראשכם, האם מותר באמבטיה ובמקום טינופת או לא:

תשובה: הבה"ל בהלכות תקיעות שופר [סימן תקפח סעיף ב' ד"ה שמע] כותב בנושא זה וז"ל: עיין מה שכתבנו במ"ב לענין אם הפסיק מחמת אונס וקשה לי לפי מה שהכריע הרב מג"א בסיון ס"ה שלא להחמיר בהפסיק מחמת אונס אלא א"כ כשהאונס הוא בגוף הדבר, כגון שלא היה האדם ראוי מחמת גוף נקי או שלא היה המקום ראוי שלא היה נקי, א"כ לכאורה לא שייך זה רק בתפלה או בבמה"ז ובהלל ומגילה שעכ"פ אסור להזכיר שם וללמוד דברי תורה במקום מטונף, משא"כ בתקיעות שאינה רק מעשה מצוה, והיכן מצינו שאסור לקיים מצוה כשגוף אינו נקי, או במקום שאין נקי, האם אסור ללבוש טלית של ד' כנפות כשגוף או המקום אינו נקי, ולא מצינו כן בשום מקום, וצ"ע.

וממשיך הביה"ל ומביא שני הסברים למה אסור גם מעשה מצוה במקום הטינופת:

טעם הראשון כתב המשנה ברורה "ואפשר שהטעם הוא דכיון דקי"ל דצריך כונה לצאת ידי המצוה שציונו השם יתברך, זה גופא ג"כ חשיב כדברי תורה, [ודומי דפסק הרמ"א סימן פ"ד דאסור לענות אמן בבית המרחץ] ולא גרע מהרהור בד' ת.

ועוד טעם מוסף וגם י"ל בפשיטות דבשעה שמקיים מצוה בפועל הוא עבודה, ואין לעשות עבודת ד' דרך ביזיון, והוא בכלל ביהוה מצוה. וגדולה מזו אמר [בר"ה דף ל"ג] דאסור לצחצח שופר של ר"ה במי רגלים מפני הכבוד והוא רק הכשר מצוה וכ"ש המצוה עצמה ע"כ דברי הביה"ל.

ולפי טעמים אלו, יש לעיין האם דבריו רק במצוה כשופר ולולב, או כל פעולה שיש כוונה אסור.

בשו"ע [יו"ד סימן י"ט ס"א] כתב הרמ"א "ואם שחט בבית המטבחים שהוא מקום מטונף יברך ברחוק ד' אמות קודם שיכנס לשם ולא ידבר עד אחר השחיטה". ומדבריו משמע כל הבעיה הוא הברכה אך עצם השחיטה מותר במקום הטינופת. ובדרכי תשובה [יו"ד סימן י"ט ס"ב כ"א] נתקשה בזה "והלא שחיטה היא מצוות עשה ואין שרינו לשחוט במקום מטונף"? ומאי שנא מלולב ואתרוג שאסור לקחתם במקום מטונף. ומוסיף להקשות "וגם איך מותר לשחוט שם, דהרי מהרהר בעשיית המצוה במקום הטינופת".

והריכ"ט מתוך ד"ל של אסור לשחוט במקום הטינופת, ולא נאמר דין זה אלא באתרוג ולולב שהוא מצוה חיובית, והם באים לרצות אבל בשחיטה אף לכתחילה אין צריך להחמיר. ולפי דבריו כל מצוה שהיא רשות מותר לעשותו גם במקומות המטונפים.

ולפי זה טבילת כלים במרחץ מותר מכיון שהוא מצוות רשות דאינו חייב לקנות כלים חדשים, ולפי דברי הביה"ל יש לעיין דלפי הטעם הראשון דצריך כוונה המצוה, י"ל שטבילת כלים לא צריכה כוונה, דהרי גם אם הטבילו עכו"ם כשר, ונחשב לטבילה, אך לעולם השני, דהיה עבודת השם בדרך ביזיון, י"לע אם מותר. וגם לטעם זה צריך לתרץ דברי הרמ"א בשחיטה איך מותר במקום הטינופת. וביד הקטנה אסור לשחוט במקום הטינופת משום שצריך להרהר בפרטי הדין שלא לדרוס ושלא לשהות ונחשב לד"ת שאסור, ולפי דבריו ה"ה בטבילת כלים שאסור.

ולגבי תספורות מצאתי בספר ויברך דוד של הרב ישראל דוד הרפנס [בהערות לסימן צ"ז] שכתב הרהרתי במה שהרבה בני אדם מסתפרין ומגלחין עצמן בבית הכסא [שלא יטפנו הבית], דהכ"נ במה שמגלח עצמו ואינו מגלח פיאות ראשו מקיים בזה הלא תעשה של לא תקיפו פאת ראשכם, ואיתא במס' מכות [דף כ"ג ע"ב] דהיושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה, ומבואר במס' קידושין [דף ל"ט ע"ב] דהיינו כשבר דבר עבירה לידו וניצל הימנה והכ"נ חשוב בא עבירה לידו ומנע עצמו מלעבור עליו, וכן בלב דוד להחיד"א [פרק כ"ז] מביא בשם הראי"ה דבשעה שאדם נמנע מלעבור על ל"ת יכוון שמונע עצמו כדי לקיים מצוות השם יתברך, וע"כ כשמספר יכוון שהוא מקיים שתי מצוות בפאות הראש וחמש מצוות בפאות הזקן, וכיו"ב כתב עוד החיד"א [בעכוה"ק מורה באצבע סימן ד אות קל"ה] שהמסתפר מקיים מצוות לא תקיפו פאת ראשכם ומצוות לא תשחית פאת זקנך, וי"לע אם גם בזה נחלקו הפוסקים אם מותר במקום הטינופת.

אך למעשה מתיר לכל הדעות להסתפר, דיש ליישב דאין קפידא כ"כ כשמסתפר במקום מטונף, דמ"מ לא חשוב כקיום מצוה משום, ומוסיף שם, שבפרט בבתי כסאות שבזמנינו שדעת הרבה אחרונים שאין דינם כבתי הכסא, וטעם שלישית להיתרא הביא ד"ל דדוקא קיום מצוות עשה אינו נכון במקום מטונף, לא במקיים מצוות לא תעשה.

העולה לדינא:

לולב ושופר אסר הביאור הלכה לקיים מצוותם במקום הטינופת, שחיטה התייר הרמ"א, ויש שאסרו גם בזה, ובדרכ"ת ועוד חילקו בין מצוה חיובית לשאר מצוות, ולענין תספורות במקום שאינו נקי כגון במרחץ יש להתיר לכו"ע.

מעשה בשלשה יהודים שחזרו משמחה חגיגית שהתקיימה באזור הצפון. בדרכם לביתם, נכנסו לבית הכנסת המפורסם 'בית הלל' בקרית ויזניץ, כדי להתפלל מעריב. לאחר מספר דקות התקבצו שלשה נוספים, והמתינו להשלמת המנין. השעה היתה מאוחרת למדי, ולא נראה עוד מישוה באופק. סבלנותם של הממתנים החלה פוקעת, כשלפתע קפץ אחד מהחבורה והציע רעיון: בחדר הסמוך יושבים ארבעה יהודים ולומדים. אולי נקרא להם לכאן והם יצטרפו אלינו למנין, ויענו ברכו וקדיש וכו'. שנים מן הנמצאים פקפקו בדבר ואמרו, האמנם אין צורך בעשרה שמתפללים ממש ולא רק מקשיבים? נשאלה השאלה בפנינו כדת מה לעשות.

תשובה: המשנה ברורה (ס"ז סק"ח) כותב (בשם החי"א): עיקר תפילה בציבור הוא תפילת י"ח, דהיינו שיתפללו עשרה אנשים שהם גדולים ביחד, ולא כמו שחושבין ההמון, שעיקר להתפלל בעשרה הוא רק לשמוע קדיש וקדושה וברכו, ולכן אינם מקפידין רק שיהיו י' בבית הכנסת וזהו טעות. ולכן חוב על האדם למחר לבוא לבהכ"ס כדי שיגיע להתפלל י"ח בציבור. עכ"ל.

משמע מדבריו לכאורה, שרק אם ישנם עשרה מתפללים נחשב הדבר לתפילה במנין, אבל אם לא כולם מתפללים א"ז מנין, אלא שהותר להם לומר חזרת הש"צ וקדושה וכו'. אבל הרמב"ם (תפלה פ"ה ה"ד) כותב במפורש: וכיצד היא תפלת הציבור, יהיה אחד מתפלל בקול רם והכל שומעים, ואין עושין כן בפחות מעשרה גדולים ובני חורין, ושליח ציבור אחד מהם, ואפילו היו מקצתן שכבר התפללו ויצאו ידי חובתן משלימין להם לעשרה והוא שיהיו רוב העשרה שלא התפללו, וכן אין אומרים קדושה ולא קוראין בתורה ומברכין לפניה ולאחריה ולא מפטירין בנביאים אלא בעשרה. עכ"ל. ומפורש שאינו מעכב אלא שיהיו ששה מתפללים, שזה 'רוב העשרה'.

וגם בשולחן ערוך הרב (ס"ז סק"ח) כתב: אעפ"י שאפילו יחיד וכו', מכל מקום אם לא התפלל עדיין אין לו להתפלל בלחש תחלה אלא א"כ יש ששה שהם רוב מנין שלא התפללו עדיין שאז הם כמו ציבור גמור, ומתפללים בלחש תחלה ואח"כ חוזר אחד מהם התפלה בקול רם אם יש ט' שישמעו ויענו אמן. עכ"ל. וכדבריו אלו כתב גם המשנה ברורה (ס"ז סק"ח): כתב המ"א, מיהו נ"ל דאם אין שם ששה שלא התפללו לא יתפלל הש"ץ בלחש מיד בקול רם דהא עיקר הכונה בהחזרה בזה הוא רק משום קדושה ויאמר הג' ראשונות בקול רם והשאר בלחש, אבל כשיש רוב מנין הם כמו צבור גמור. עכ"ל.

וכדי שלא יסתרו דבריו אלו את דבריו הראשונים שהבאנו לעיל, צריך לחלק בשני אופנים: א. מה שכתב בסיון צ' הוא לכתחילה, דאם אפשר ודאי ראוי להדר שיהיו עשרה מתפללים, אך בשעת הדחק סגי בששה מתפללים כדי שייחשב לתפילה בציבור. ב. מה שכתב בסיון צ' הוא לאפוקי ממחשבת ההמון, שאין צורך במנין אלא לשמיעת קדיש קדושה וברכו, אבל תפילת שמונה עשרה אין ענין להתפלל בעשרה, לכן הדגיש והזהיר שצריך עשרה. אבל אין הכי נמי, שאם יש רוב מתפללים ג"כ נחשב הדבר לתפילה במנין. וראיתי בלקט הלכה שהביא בשם הגאון רבי בנימין סילבר שכתב בספרו בית ברוך (על ח"א כלל י"ט סק"ג), שפלא מה שמורגל בפומייהו דרבנן מכח דברי הח"א הנ"ל המובאים במ"ב שלא אמרינן רובו ככולו בתפלה. ובאמת יש לתמוה על הלומדים ששו בפיהם של הרב [-הח"א] והמ"ב מה שלא התכוונו לזה כלל (וגם בשר"ת שו, אלו נדברו [ח"ב ס"ז ד], הביא הדברים ודחה דעת החולקים).

והביא עוד מגדולי הפוסקים בדור האחרון שכתבו כן: במנחת יצחק (ח"ט ס"ו י-י) האריך להוכיח כדברינו, ודייק שהרי המ"ב (ס"ז צ"ש) מסיים בזה"ל: 'ולכן חוב על האדם למחר לבוא לבהכ"ס כדי שיגיע להתפלל י"ח בציבור', ומשמע שלא בא אלא להוציא מדעת ההמון שמסתפקים בעניית איש"ר וקדושה ואינם מקפידים להתפלל במנין, אבל לא התכוון שחייבים דווקא עשרה מתפללים. אמנם סיים דכשאפשר יש להדר אחר עשרה כדי לצאת יד"ח גם לדעת המחמירים בזה (יד אליהו-רגולר, אג"מ או"ח ח"א סי' כח-ל, ובפ"ת הביא שכן היא דעת הגר"ח מבריסק והחזו"א). גם בחלקת יעקב (בריי"ש, ח"ב סי' קלה) כתב, שכן המנהג פשוט דנחשב תפלה בציבור. וכ"כ בשו"ת בצל החכמה (ח"ד סי' קלה). ובשו"ת בית אבי (ה"ג סי' כד, ח"ד סי' ב) כתב שאינו יודע על מה שמכו להחמיר על כך במקום ששום אחד מן הראשונים לא כתב להחמיר בזה, וכן עמא דבר בכל מקום בפולין וליטא וארץ הגר שלא להקפיד בזה. עכ"ד.

העולה לדינא:

לכתחילה ראוי להדר אחר עשרה מתפללים, אך במקום הדחק מספיק שיהיו ששה מתפללים וארבעה שומעים כדי שייחשב למנין, וסגי בזה לחזרת הש"צ וכן לאמירת קדיש וקדושה וברכו.

